

Partnerid^{MTÜ}

MTÜ Partnerid õppe-motivatsiooni reis Iirimaaale 10.-17.august 2022.a.

1. PÄEV

Suur Iirimaa ringreis algas 10. augusti esimestel tundidel, kui meie vahva 20 liikmeline reisiseltskond kogunes Rakveres. Lennujaamades läks tõrgeteta ning lennud toimusid üsna õigeaegselt. Dublini lennujaamas võttis meid vastu giid Heigo. Dublinist võtsime suuna lõuna poole. Ahhaa-momendid ei lasknud ennast siiski kaua oodata. Esiteks: ära tuli unustada kõik, mida sa olid liikluses ellujäämiseks õppinud! Esmapäeval vaadates tundus, et autod sõidavad juhita ja lisaks veel vastassuunavööndis. Siis aga meenus: muidugi, Iirimaa on ju vasakpoolne liiklus! Esimene peatus oli Kilkenny linnas, kus tutvusime 13 sajandist pärit St Canice'i katedraaliga, mis on suuruselt teine katedraal Iirimaaal ning kus on veel säilinud Keldi kristlik ümmargune torn, mis pärineb 9. sajandist ja on üks väheseid torne kuhu saab veel sisse minna ja üles ronida.

Kilkenny linnapilt on väga kirju, kõik majad on erinevat värvi ja kindlasti ei kohta seal kõrvuti sama värvi uksi ega aknaid. Lõunasöök oli rikkalik, meile pakuti kohaliku traditsioonilist toitu. Kohaliku õlletootja juures oli võimalus degusteerida erinevaid õllesid. Uudne oli meile punane õlu Smithwick's, mida valmistatakse spetsiaalsetest linnastest ja seda on pruulitud juba ligi 400 aastat. Sõidu jätkudes saime ligi

kolme tunni jooksul nautida Iirimaa kaunist loodust, kus kõrguvaltel mäenõlvadel sõid lambad ja teeservi palistasid õitsvad põõsad ning kuulata giidi huvitavat infot Iirimaa kohta. Iirimaa kuulub EL liikmesriikide hulka alates 01.01.1973. Põhja-Iirimaa on Suurbritannia hallatav osa. Pika reisipäeva lõpuks jõuame Tralee kesklinnas asuvasse Brandoni hotelli. Selle hotelli restoranid on väga populaarsed nii kohalike kui külaliste seas. Kuigi ruumid on kaasaegse disainiga, on säilitatud osa traditsioonilise Iiri baari õhkkonnast ning menüüs on suurepärase segu klassikalisest Iiri köögist kaasaegsete mõjutustega.

2. PÄEV

Kerry ring oma 179 km pikkuse teekonnaga on üks Iirimaa turismiattraksioonidest, mida iseloomustavad maalilised vaated Atlandi ookeanile, kõrguvaltele mäenõlvadele ning kaunile küladele. Sõiduteed piirnevad võrratute hortensiate, fuksiade jt õitsevate põõsaste ja kiviaedadega. Kerry ring ümbritseb Edela-Iirimaa suurima poolsaare Iveraghi rannajoont. Poolsaarel keskel asuval mäeahelikul paikneb ka Iirimaa kõrgeim mäetipp. Kerry piirkonnas väärtustatakse pärandkultuuri (kohalik keel, Kerry lehmatoog, Kerry raba poni, turbaküla jpm). Päevade jooksul tuli

tõdeda, et Iirimaaga tutvumine on kohati omamoodi tivoli tuur: kõrgete kaljude vahel väänlevad üle mõistuse kitsad teed, mis võtavad pööraseid kurve, ent lubatud kiirus on 100 kilomeetrit tunnis. Jäi vaid imetleda, kui osavalt meie bussijuht manööverdas kitsatel teedel ning tänavatel. Juhid on kõik rahulikud, keegi ei signaalita vaid antakse üksteisele teed ning oodatakse rahulikult kuni edasi sõita saab.

Skelling Six18 Distillery tehas asub Kerry

maakonna Skelligi rannikul Cahersiveenis ning seal valmistatakse väikeste partiidenä esmaklassilist käsitöödžinni. Leader toetust on saadud hoonete ehitamiseks. Tehase asutasid kohalikud elanikud June O'Connell, Patrick Cooney ja Pat Sugrue, kes ostsid ära endise Wilson Socksi tehase. Lisaks käsitöödžinni tootmisele plaanitakse alustada ka ehtsa iiri viski tootmist. Siin on kokku pandud tootmine ja külastuskeskus. 2021.aastal tunnustati World Gin

Awards auhinnaga. Ettevõtjad teevad koostööd kohaliku kogukonnaga ja hoiavad au sees kohalikke traditsioone ja kultuuri. Nende motoks on kohalik vanasõna: „Me oleme tugevad ainult siis, kui teeme koostööd“. Džinni maitsestamiseks kasutatakse kümmet erinevat hoolikalt valitud kohalikkumaitsetaime. Peamised aroomiained on tavaline raudrohi ja Douglase kuuse okkad ning kasemahl.

Kohapeal on leitud ca 20 taime (nt. kadakas, korianderi seemned, kikkaputk, lagritsajuur, iirise juur jpt), mida saab kasutada erinevate maitsete loomiseks. Tehase ja ka toodetava džinni nimi on inspireeritud munkade iseloomust ja vastupidavusest, kes 6. sajandil rajasid Kerry rannikust 12 kilomeetri kaugusel asuvale Skelligi saarele kloostri ja raiusid 700 meetri kõrgusesse kaljusse 618 trepiastest.

Tehasesse tuli meiega kohtuma LEADER tegevusrühma koordinaator.

South Kerry Development Partnership CLG Leader TR koordinaator Maureen O'Donnell tutvustas ja andis põgusa ülevaate tegevusgrupi tegemistest. Büroos on tööl koordinaator ja kaks ametnikku. Tegevusgrupe on Iirimaal 32, Kerry piirkonnas on kaks tegevusgruppi. South Kerry Development Partnership CLG asutati 1991. aastal ja oli üks esimesi piirkonnapõhiseid partnerlusettevõtteid maapiirkondade sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Toetuste jagamise alused on kooskõlas EL eeskirjadega. TG piirkond hõlmab ca 2500 km² ja see moodustab üle poole Kerry maakonna pindalast. Piirkonnas elab veidi üle 47 000 elaniku, on neli linnakeskust, kuid valdavalt on tegemist maapiirkonnaga, kus peamised majandusharud on põllumajandus ja turism. Strateegiad ja nendega seotud tegevused töötatakse välja kohalikul tasandil, arvestatakse kohalikke vajadusi ning lähtutakse alati üles tulenevatest soovidest ja eesmärkidest. EL-i poolt rahastatud maaelu arengu programmi raames on tähtsal kohal majandusarengu soodustamine, jätkusuutlike töökohtade loomine ning investeringute sidumine kogukonna kultuuri- ja sotsiaalarengu tegevustega. TG teeb tihedat koostööd paljude sidusrühmadega, sealhulgas üksikisikud, kogukonnad, ettevõtted, võrgustikud, ühistud ja valitsusasutused. Tegevusgruppi juhivad 22 liikmelise vabatahtlik juhatus. Juhatuses on esindatud kogukondlik ja vabatahtlik sektor, sotsiaalpartnerid, ettevõtjad ja kohalik omavalitus. Kogukondlik ja vabatahtlik sektor on juhatuses enamuses. TG töötab selle nimel, et edendada ja kaasa aidata jätkusuutlike ja elujõuliste kogukondade arengule Lõuna-Kerry ning parandada seal elavate inimeste elukvaliteeti sotsiaalsete ja majanduslike võimaluste pakkumise kaudu. Rahvusvahelisi koostööprojekte ei ole sõlmitud, kuid ollakse avatud erinevatele pakkumistele. Toetuste taotlemine on üsnagi bürokraatlik tegevus. Krahvkonna valitsusega on loodud hea koostöö. Kohalikud omavalitsused

ei saa toetusi taotleda. Perioodi jooksul on rahastatud ligi 500 projekti. EL poolt antav rahaline eelarve on vähenenud. Uuel perioodil on fookuses keskkond. Praegu nad veel uue perioodi strateegiat ei koosta.

Põhilised valdkonnad mida toetatakse on: *Majanduslik areng ja töökohtade loomine (maaturism, ettevõtete arendamine, maalinnad, lairiba) *Sotsiaalne kaasamine (põhiteenused raskesti ligipääsevatele kogukondadele, maanoored) *Maakeskkond (veevarude kaitse ja säästev kasutamine, kohaliku bioloogilise mitmekesisuse kaitse ja parandamine, taastuvenergia arendamine)

Iirimaal on võimalik taotleda toidule Bord Bia kvaliteedi märgist. Välja antakse erinevad märgised: toote koostisosad moodustavad 90% valmistootest. See tähendab, et selle toote on tootnud/töödelnud Bord Bia sertifitseeritud liikmed, kasutades Bord Bia standardeid, tagades selle ohutuse; toote koostisosad moodustavad vähem kui 90% valmistootest. See tähendab, et ainult toote lihasisaldus on Bord Bia sertifitseeritud liikmete poolt Bord Bia standardeid kasutades sertifitseeritud ja sertifitseeritud liikme logo kasutavad tootjad, kasvatajad, pakendajad ja töötajad. See tähendab, et talu või ettevõtte on Bord Bia kvaliteedi tagamise sertifitseeritud liikmed. Märgise omanikud on ca 50 000 põllumajandustootjat ja üle 100 lihatöötaja. Neid auditeeritakse pidevalt alates farmist kuni toodete pakkimiseni. Taotleda saab märgist punasele lihale, linnulihale, munadele, puu-ja köögiviljale ja neist valmistatud toodetele. Enamasti on märgiseomanikud peretalud.

Iirimaal on sihtotstarbe järgi erinevad turud toodete müümiseks. Farmers Markets ehk tootjate turud on kohad, kus müüvad oma toodangut põllumajandustootjad. Need võivad olla era-, koostöö- või kohaliku volikogu poolt korraldatud. Country Market on tegutsenud üle 70 aasta ning tegutsevad ühistutena, üle riigi on ca 800 tootjat/liiget. Turgu peetakse kogukonna siseruumides ning paljudel on seal ka tee-ja kohvinurgad. Kõik tooted on liikmete kasvatatud ja valmistatud. Müüakse ka küpsetisi, käsitööd. Eraldi on riigiturud, seal maksad ostu eest kassas. Huvitavad on nn suvilate turud, mis on „mikro“ kogukonna edendamise rohujuure tasandil. Maakogukonnas elavad nii kauplused kui kliendid vahetus läheduses. Käsitöö on siin olulisel kohal. Ja suhteliselt uus on nn naabri toiduturg, loodud 2018.a. ning see on veebipõhine. Liitudes kohaliku turuga, saab esitada veebis tellimuse. Tootjad, põllumajandussaaduste kasvatajad panevad ühiselt tellimuse kokku ning kätte saab soovitud kuupäeval ja kella ajal kogukonna punktist.

Kells sheep Center Gleensk

Kohalik talunik Brendan Ferris tutvustab meile oma lambakarja, kus on mitmeid haruldasi tõuge ning oma koeri. Ta koolitab bordercolliesid ning demonstreerib meile kuidas nad töötavad. Põnev oli

vaadata kuidas kaks koera kordamööda lambaid mäeküljelt alla juhtisid peremehe käskluste ja vile abil. Sellised koerad on asendamatu abilised igale suurema karjaga lambakasvatajale. Kõigile jättis selline koerte, lammaste ja peremehe koostöö demonstreerimine unustamatu elamuse. Lambakoerad olid demonstratsiooni tõelised staarid ning ilmselgelt armastavad nad oma tööd ning kuulavad Brendanit peale edukat esinemist rõõmsalt hingeldades Meie

lambakasvatajatel on neilt palju õppida. Mõistatuseks jäigi topelt sarvedega Jaakobi lammas.

Kerry Bog Village vabaõhumuuseum

Vabaõhumuuseumis on eksponeeritud nn rabaküla säilinud hooned. Oli võimalik astuda sisse turbaõikajate elamutesse. Turvast kasutati ja kasutatakse ka tänapäeval peamiselt hoonete kütmiseks. Vabaõhumuuseumis saab ülevaate Iirimaa maaelu ajaloost, kultuurist ja tollasest elustiilist läbi näljaastate kuni 19. sajandi lõpuni. Muuseumis on eksponeeritud ajastutruud õlgkatusega majad, mis on sisustatud võimalikult autentsete esemetega.

Saime näha tänaseks peaaegu väljasurnud Iirimaa poni tõugu “Kerry Bog Pony”, kes põlvneb iiri hobusest ja elas algselt metsikult peamiselt Kerry maakonna turbaaladel. Nägime ka Iiri hundikoera, kes on tuntud kui iiri hurt ning on Irimaal üks hinnatumaid koeratõuge.

Red Fox Inn asub Kerry rabaküla kõrval ning on säilitanud vana traditsioonilise kohaliku pubi atmosfääri. Siin pakutakse kohalikest toorainest valmistatud kohalikku toitu ja suupisteid ning saab degusteerida Iiri kohvi ning pubi on avatud 7 päeva nädalas.

Killarney National Park asub Kerry linna lähedal Killarneys ja on üle 10 hektari suur. Killarney rahvuspark hõlmab mägesid ja tasandikke, metsasid ja nõmmesid, järvi ja jugasid, millest kõrgeim on Torc Juga, mille kõrgus on 18 m. Siin on väga rikas ja mitmekesine loomastik ja esindatud on ligi 140 linnuliiki. Lisaks suurepärasele loodusele on see tuntud ka erinevate ajalooliste ja arhitektuurimälestiste poolest.

Waterville on Edela-Irimaal Kennebeci jõe kaldal asuv üle 200 aasta vana väikelinn, mida kutsutakse ka Iirimaa mereandide pealinnaks. Siinsetes söögikohtades pakutakse kohalikku toitu – homaari, rannakarpe, lõhet, krevetite ning loomulikult ka lamba- ja loomaliha. Linn on sihtkohaks paljudele reisijatele ja puhkajatele. Selles linnas puhkas kuuekümnendate aastatel ka kuulus tummfilmi koomik Charlie Chaplin, kes sai linnas puhkamise ajal kogukonna poolt armastatuks ja tema auks paigaldati linna südamesse tema pronkskuju. Selle kuju juures saime ka endast meeldejäädavad fotod teha. Lisaks ausambale korraldatakse linnakeses ka Chaplini filmifestivali.

Sneem asub Kerry maakonnas Iveraghi poolsaarel. Linn asub Bneemi jõe suudmes, mis jagab linnakese kaheks osaks ja mida kutsutakse vastavalt Põhjäväljak ja Lõunäväljak. Linnake on tuntud kauniste vaadete, värviliste majade ja skulptuuride poolest ning suvekuudel külastab linna hulgaliselt turiste kogu maailmast. Turism on linnale ülioluline, kuid vaatamata rahvahulkadele ei ole linn kaotanud oma võlu. 1987.a võitis linn Iirimaa korrastatud linnade konkursi. 16. sajandi protestantlikul kirikul on ebataoline lõhekujuline tuulelipp.

Päeva lõpetasime oma hotellis Iiri stepptantsu etendust vaadates, kus esinesid Iirimaa parimad stepptantsijad, kes on võitnud mitmeid võistlusi ka välismaal. Iirimaa tantsutraditsioonid on tõenäoliselt kasvanud koos Iiri pärimusmuusikaga. Selle esimesed juured võisid olla eelkristlikus Irimaal, kuid iiri tantsu mõjutasid osaliselt ka mandri tantsuvormid, eriti kadrill tantsud. Iseloomustab seda jäik ülakeha ning kiire ja täpne jalgade töö. Tantsitakse seda nii üksinda kui ka rühmades. Peale avalike tantsuetenduste toimuvad üle maailma ka stepptantsu võistlused. Iiri stepptantsu populaarsusele aitas

kaasa 1994.a. Eurovisiooni lauluvõistlus. Kui Riverdance'ist sai suur lavastus, muutis see Iiri tantsu esitamise ja vaatamise viisi. Nüüd, kui ettevõtjad said Iiri kultuurist kasu lõigata, suutsid nad seda publiku meele järgi muuta. See tähendas etendusele teatarihõngu lisamist, sealhulgas käeliigutusi (erinevalt varem jäigast ülemisest poolest, mida tantsijad hoidsid), aga ka tantsu ja kostüümide seksuaalseks muutmist. Paljudele oli see traditsiooni reetmine, kuid mõnele oli see Iiri kultuuri laiendamise viis ja sai laialt aktsepteeritud.

3. PÄEV

Külastasime Clare'i maakonda ja tutvusime sealsete vaatamisväärsustega. Kogesime erinevaid

võimalusi, kuidas esile tuua paiga ajalugu. Töö selles suunas tundus olevat järjepidev ja hästi läbimõeldud. Väga selgelt oli näha, kuidas teatakse ja tuntakse oma ajalugu, seda on võimalik oskuslikult eksponeerides ja väärtustades turistidele müüa. Kasu saavad nii kohalikud kui ka külalised. **Bunratty loss** asub küla keskses ning on võimas 15.saj. pärit tornkindlus koos Folk Pargiga. Esimesed registreeritud asukad lossi territooriumil olid

viikingid. Brian Brou – kuulus endine Iiri kuningas – hävitas aga nende laagri esimese aastatuhande lävel. Sellest ajast alates vahetas koht läbi aegade omanikku ja tugipunkte, enne kui MacNamara perekond ehitas praeguse lossi umbes aastal 1425 pKr. Ringkäik lossis ning pargis rekonstrueeritud tolle ajastu hoonetes andis ainulaadse ülevaate nende inimeste elust, kes elasid seal sajandeid tagasi. Näidis külatänaval on poed, pubid, arstikabinet, pandimaja, trükikoda jne. Rahvapargi külamajad ja kauplused on valitud paljudest erinevatest piirkondadest, et moodustada tüüpiliste 19. sajandi Iiri linnahoonete kogum. Bunratty rahvapark on koduks ka paljudele haruldastele pärandloomatõugudele. Samuti on siin mõeldud lastele, neid ootab siin põnev haldjarada ja viikingite mänguväljak.

Sõidame **Cliffs of Moher kaljude** poole. Moher tähendab kindlust neeme peal. Moher kaljud asuvad Clare'i maakonnas Burreni piirkonna edelaservas ning need on moodustunud umbes 300 miljonit aastat

tagasi. Kaljud on mere ääres 14 km pikkusel alal. Lõunapoolne ots on merepinnast 120 m kõrgusel üle Atlandi ookeani, põhjapoolne ots tõuseb maksimaalse kõrguseni 214 m üle ookeani pinna. Moheri kaljud on osa UNESCO geopargist ning on lindude ja metsloomade

erikaitseala, siin elab 35 linnuliiki. Kaljude keskpunkti lähedal on ümmargune O'Brieni kivitorn, mille ehitas 1835 Sir Cornelius O'Brien. Jalutame kaljudele rajatud jalutusrajal, millelt avanevad imelised vaated kaljudele ja Atlandi ookeanile.

Sõidame edasi põhja poole mööda mereäärset teed. Imelised vaated Aran saarele, mille pindala on 46 km². Põhitegevuseks sellel saarel on lambakasvatus. Firmamärki "Aran" kandvad mohäärlõngast kootud erinevad tooted on väga kvaliteetsed ja hinnatud nii Iirimaal kui mujal maailmas. Teekond viib edasi sisemaa poole, sõidame läbi Lisdoonvarna mis on tuntud Iirimaal kui pulmapealinn.

Teeäärsetesse hotellidesse kogunevad üksikud inimesed, neile korraldatakse seal kokkusaamisi, et leida seal endale sobiv kaaslane.

Poulnabrone Dolmen on ebatavaliselt suur portaalhaud, mis on Iirimaal üks tuntumaid arheoloogilisi monumente ning see on lisatud UNESCO kultuuripärandite nimistusse. Portaalhaud asub väga omapärasel päekivipaljandil, kuhu on happelise vee mõjul uuristunud kanalid. Õhtuks jõuame Ballina linna, mis asub Moy jõe suudmes Killala lahe lähedal orus. Muidugi on iga sellise külastuskoha juures poekesed, kus müüakse rahvuslikku käsitööd ja rahvuslikus stiilis valmistatud erinevaid meeneid.

Tegime bensiinjaamas peatuse, et jalgu sirutada ja veevarusid täiendada. Meie giid Heigo saabus bussi tagasi 2 paki küpsiste ja 1 võipakiga. Meie imestunud nägusid nähes selgitas, et pakub meile vana kohalikku maiusrooga. Bensiinjaama nooruke müüja oli olnud sama üllatunud ning küsinud, et kas kavatseb magusaid küpsiseid koos soolase võiga süüa. Kui Heigo kinnitas, et seda ta tõepoolest teeb, oli müüja arvanud, et see on imelik. Heigo oli soovitanud üle küsida seda oma vanaema või vanaisa käest. Nii võtsimegi pakist 2 küpsist ning vahele pani Heigo soolase või. Oli täiesti huvitav maitsekombinatsioon.

4. PÄEV

Laupäev oli meil suurima läbisõiduga päev. Alustasime Ballina linnast ja suundusime Kilmore Connemarasse Galway linna, kus peatusime **Kylemore Abbey** (Kylemore'i kloostris) juures.

Klooster on olnud koduks Iiri benediktiini nunnadele alates 1920. aastast. Klooster on neogooti stiilis ning kogu maja sisustus on sellest perioodist.

Kloostri on aastaringselt avatud külastuskeskus,

mille ruumides paiknevad näitus ja video viivad

külastaja läbi maja ja selle elanike ajaloo, tutvustades benediktiini kogukonna esemeid. Suure osa kloostrist võtavad enda alla nunnade eluruumid. Hetkel elab kloostris seitse nunna. Kloostri peahoonest üks miil lääne pool asub 6-aakrisel alal Victoria ajastu müüri aed, mille ehitas Mitchell Henry samal ajal Kylemore'i lossi ehitamisega aastatel 1867–1871. See on ainus aed Iirimaal, mis asub keset raba. Aed oli selleks ajaks nii arenenud, et seda võrreldi isegi Londoni Kew

Gardensiga.

Tohutuid inseneritehnilisi saavutusi kasutati edukalt 21 kasvuhoone kütmiseks, mis algselt ehitati eksootiliste puuviljade ja taimede jaoks. Neid kasvuhooneid soojendati kolme katlaga, millest üks toimis

lubjaahjuna, ja maa-aluste kuumaveetorude keeruka süsteemiga, mille pikkus oli 1538 meetrit (5000 jalga). Kuid edasistel aastatel kaotas aed suure osa oma ilust. Aja jooksul muutus lilleaed kõrbeks ja kasvuhooned lagunesid, alles jäid vaid telliskivialused. Benediktiini kogukond, kes seda aeda kasutas, alustas aia taastamist 1996. aastal toetuste, suurte pangalaenude ja annetajate abil. Aed avati uuesti 1999.

aastal ja see võitis 2001. aastal maineka Europa Nostra auhinna. Praegu on aias viinamarjaistandus, banaanipuud, köögiviljad ja maitsetaimed, mida restoranis lõunasöögiks kasutada saab. Aga muidugi on aias suurel hulgal erinevaid taimi ja lilli. Peamiste aedade ümber on märgistatud jalutusrajad. Aia külastajatele väljub iga 15 min järel buss, kuid kohale jõudmiseks võib valida ka 20 minutiline jalutuskäigu metsaradadel. Teeruumid avati hiljuti uuesti ja seal pakutakse maist septembrini

suupisteid koos omatehtud värskete hõrgutistega. Külastajatel on võimalus maitsta kohalikku toitu ja nautida suurepäraselt vaadet Teemantmäele. Sealt edasi suundume Inglismaa alluvuses oleva Belfasti poole. Giid juhib tähelepanu meid ümbritsevale loodusele, teeme peatuse, et seda ilu jäädvustada. Killary Harbour on fjord, millelt avanevad võrratud vaated mägedele ja merele. Selles piirkonnas on populaarsed jalgsimatkad, jalgrattasõidud ja veespordialad. Laialdaselt tegeletakse seal merekarpide kasvatamisega. Selles kaunis kohas sai tehtud ka reisiseltskonna ühispilet.

Inglismaale kuuluvasse Iirimaa ossa saabumisest annab märku telefoni potsatanud Elioni sõnum «Tere tulemast Suurbritanniassa!». Ning giid juhib tähelepanu sellele, et teekatte märgistus sõidutee ääres on muutunud kollasest valgeks. Kuigi tegemist on eri riikidega, ei pea ühest teise jõudmiseks ületama piiri ega andma piirivalvurile oma dokumenti kontrollida. Olulisim erinevus on see, et edaspidi tuleb eurode asemel arveldada naeltes ja pennides. Erisuguseid viienaelaseid kõrvuti nähes ei maksa heituda, et olete heausklikult vastu võtnud valerahat. Nimelt on Põhja-Iirimaa mitu ametlikku panka, kellel kõigil on luba trükkida oma naelasid. Riigist lahkudes tuleks Põhja-Iiri naeltest vabaneda, sest Eesti pankurid neid eurodeks vahetada ei taha. Ja jõuamegi Belfasti ning oma hotelli, kokku läbisime sel päeval ca 430 km.

5. PÄEV

Hommik algas Põhja-Iirimaa Belfastis, mis on Iirimaa suuruselt teine linn. Kui siiani tervitab Iirimaa meid päikese ja tavatu kuumusega, päevased temperatuurid küünevad 30° ümber, siis täna tuleb kohvri põhjast vihmakeep ja soojemad riided välja otsida. Linnaekskursiooni alustasime **Victoria's Gardeni botaanikaaias**, kus paiknevad metallist kasvuhooned, mille järgi ehitati hiljem kristallpalee maailmanäitusele.

Kaunid roosiaiad olid hommikuseks jalutuskäiguks suurepärase valik. Samas kõrval asub 19. saj ehitatud ülikooli peahoone. Aastatel 1968-1998 toimusid linnas pidevalt rahutused protestantide ja katoliiklaste vahel. Linnas ringi sõites on näha 4-5 m kõrgused nn rahuseinad. Palju kohtab seinamaalinguid, millel on kujutatud tuntud vabadusvõitlejaid ja revolutsionääre. Belfasti laevatehases Harland&Wolf ehitati laevad Titanic ja Olympic. Laevatehase suured kraanad, millega ehitati Titanicut, on võetud muinsuskaitse alla. Katoliiklastele kuuluvad koolimajad ja lasteaiad on seotud pühakutega. Põhja Iiri keel iseloomustab Iirimaa ajaloolist ja kultuurilist rikkust.

Gigantide pankrannik kuulub loodusimena UNESCO kultuuripärandi nimistusse. Iidse vulkaanipurske tagajärjel tekkinud laia rada meenutav rannik tekkis 60 miljonit aastat tagasi. Rohkem kui 40 000 basaltsammast on Inglismaa üks suurimatest looduslikest imedest. Enamus sammastest on kuusnurksed, kõrgeimad küündivad 12 m kõrgusele. Üksteise kõrval seisvad kivid on niivõrd korrapärased, et

meenutavad meekärge. Siin on kõik hiiglaslik: raja läheduses seisab omapärase kujuga kivitakas, mida kutsutakse hiiglase saapaks, taamal meenutavad kaljuseinas kõrguvad sambad orelit. Sageli seisatusime, et jäädvustada nähtut ja mõelda, et issand kui ilus võib loodus olla.

Oma teekonnal möödusime Glenarmist, mis on saanud Iirimaa kõige ilusama küla tiitli ning Ballymena linnast, kust on pärit Iirimaa vanim ajaleht, mis ilmub inglise keeles tänapäevani, Antrimi krahvkonda aga ulatuvad mitme USA presidendi suguvõsa juured.

Portaneevey rannikul avanes võimalus näha eemalt Šotimaad, kuid mõne hetkega tõusis tihe udu, mis kõik endasse peitis. Õhtuse jalutuskäiguga Belfastis saime näha Titanicu meenutuseks püstitatud mälestussammast ja muuseumi, Joys Entry kitsast tänavat, Saint Georgese kirikut, Iirimaa tollimaja, Tarkuse kala jpm. Õhtusöögil hotellis pakuti traditsioonilist Briti praeõhtusööki, mida serveeritakse tavaliselt pühapäeval. Selles on röstitud liha, praekartulid ja mitmesugused aurutatud või keedetud köögiviljad, sageli on lisandiks kartulipuder ning suur valik erinevaid kastmeid.

6. PÄEV

Giid meenutab meile seda, kui oluline on Iirimaal kaitsepühak Püha Patrick, kelle päeva tähistatakse igal aastal 17. märtsil. Iirimaa sümbolid ristikeina leht ja Keldi harf on enamlevinumate suveniiridena igas müügikohas. Rahvuslik koeratõug on iiri hundikoer. Tänapäeval makstakse Iirimaal nii lastetoetusi kui ka vanaduspensioni, erinevus on selles, et pensioni makstakse nädala kaupa (umbes 250 eurot nädalas). Selline süsteem on esmapilgul võõras, kuid tegelikkuses tagab see olukorra, et kogu pensioni ei saa korraga ära kulutada ja kuu lõpus on olemas raha elamiseks. Kooliteed alustatakse 5-6 aastast juba augustikuu keskel, õppekeeleks on peamiselt inglise keel. Kooliastmed on sarnased meie kooliga.

Iirimaal pööratakse suurt tähelepanu turismi arendamisele. Sajandivahetuse tähistamiseks püstitati 1999.aastal nn Millenniumi sammas, mis on roostevabast terasest 120 m kõrgune.

13. sajandi alguses viikingite asula kohale ehitatud **Dublini loss** oli kuni 1922. aastani Iirimaal Suurbritannia valitsuse administratsiooni peakorter. Pärast Iirimaa iseseisvumist, anti Dublini loss üle Iirimaa valitsusele. Tänapäeval on selles valitsuse ruumid, konverentsikeskus ja see on oluline turismimagnet. Lossis toimuvad pidevalt ka põnevad üritused

ja programmid erinevate huvide, vajaduste ja õppimisstiilidega täiskasvanud õppijatele. Õppetegevused on tasuta. Seejärel suundusime Kristuse Katedraali, mis asutati aastal 1172 ja selle ehitamist jätkati kuni

13.sajandini. Kristuse Katedraal kannab ametlikult nime Püha Kolmainsuse Katedraal ning see on vanim ja kaunim katedraal Dublinis. Viibisime ka Dublini peatänaval O'Connell Street, mis on üks laiemaid tänavaid Euroopas. Jätkasime tutvumist Trinity Kolledžiga, mis on Iirimaa vanim ülikool ning on sama prestiižne nagu Oxford ja Cambridge. Tähtsaim aare ülikoolis on ajalooline

raamatukogu, milles on väga palju klassikalisi kirjandusteoseid. Trinity Kolledž on üks kuulsamatest vaatamisväärsustest Dublinis. Tutvusime **Püha Patricku Katedraaliga**, mis asutati 1191. aastal Rooma-Katoliku katedraalina. Praegu ei ole selles kirikus piiskoppi. Kirik tegutseb riikliku katedraalina ja on suurim Iirimaal.

Seejärel suundusime **Guinness Storehouse**, kus on tööstusarhitektuuri kompleks kujundatud muljetavaldavaks muuseumiks. Avastasime Guinnessi lugu hoone seitsmel korrusel. Esimesel korrusel tutvustatakse õlle nelja koostisosa (vesi, oder, humal, pärm) ning õlletehase asutajat Arthur Guinnessi. Teistel korrustel on Guinnessi reklaamide ajalugu ja interaktiivne näitus vastutustundliku joomise kohta. Seitsmendal korrusel avaneb panoraam Dublini linnale. Degusteerimisel pakuti maitsta väga erinevaid Guinnessi õllesid. Hoone on avatud avalikkusele alates 2000.a.

7. PÄEV

Iirimaa näitas meile oma tõelist Iirimaa nägu, päike paistab, puhub kerge värsket tuul, ilm on võrratu ja kirjeldamatult ilus. Hommikul suundusime kuulsasse hobuste farmi **Irish National Stud Gardens**

tutvuma hobuste kasvatamise ja aretamisega. Farm asutati 11. aprillil 1946 ja kuulub Iiri valitsusele. Saime teada kohaliku särasilmse giidi selgitustest, kuidas sai alguse farmi loomine ja kuidas on süsteem üles ehitatud. Ettevõttega on seotud kümned tuhanded töötajad üle kogu riigi, nad on hõivatud koolituste korraldamise, hobuste kasvatamise ja aretusega. Kuna siin liiguvad võistlustel ka suured rahad ja hasart panuste tegemisel, siis on võimalik

kindlustada head võistlushobused suurtele summadele. Näiteks üks võistlushobune oli kindlustatud lausa 60 miljonile eurole. Tutvusime hobustele mõeldud tallide ja aedikutega. Iga võistlushobuse talli juures oli kirja pandud hobuse nimi, pärilikkus, värvus, vanus, kaal, treeneri nimi ja võistlustel teenitud tulu. Samuti saime aedikutes näha ka varssasid ja „pensionile“ jäänud hobuseid. Üldiselt üle 25 eluaasta vanad hobused enam võistlustel ei käi ja naudivad vanaduspõlve. Irish National Stud kuulub Iirimaa elanikele, kuid ollakse uhked selle üle, et külastajaid on kõikjalt maailmast ning osatakse nautida ja hinnata hobusekasvatust. Juba üle 100 aasta on Iirimaa uhkuseks olnud töötav tõufarm, mille keskne eesmärk on toota Iirimaale täisverelisi hobusetõuge, keda saaks kroonida tšempioniteks nii kodu- kui välismaal.

Irish National Studi Jaapani aiad, mis on tuntud kogu maailmas ja on omataolised Euroopas, on palju enam kui lihtsalt silmailu. Need pakuvad ka hingele lohutust, saavutades täpselt selle eesmärgi, mis

püstitati aedade loomisel aastatel 1906–1910. Aiad kujundas kuulsast õlletootjate perekonnast pärit jõukas šotlane kolonel William Hall Walker. Aiad rajas Jaapani meister, aiapidaja Tassa Eida ja tema poeg Minoru. Nende eesmärk oli puude, taimede, lillede, muru, kivide ja vee kaudu sümboliseerida "inimese elu". Eida looming jälgib hinge teekonda igavikku ja kujutab selle kehastuse inimkogemust tema enda valitud radadel läbi elu rännates. Sünd, lapsepõlv,

abielu, lapsevanemaks olemine, vanadus, surm ja hauatagused elud tulevad meelde, kui jalutad aedades, mis on ida ja lääne kultuuride sujuv segu. Eida pärandit imetlevad nüüd ca 120 000 külastajat, kes igal aastal aedades jalutavad.

Edasi sõidame **Powerscourti**. Kohapeal oli väga palju turiste. Meie jalutuskäik algas roosiaiaist.

Powerscourti ajalugu algab juba 800 aastat tagasi. 1. Vikont Powerscourt soovis keskaegse lossi ümber kujundada suurejooneliseks häärberiks. 1741. aastal valmis Saksa päritolu arhitekti projekti alusel 68 toaga häärber. Mõis kujundati ümber palladia arhitektuuri stiilis ja selle mõlemal küljel olid barokkstiilis

kuppelkatusega tornid.

Põhjapoolne külg oli kohandatud suurejooneliseks sissepääsuks ning lõunakülg oli suunatud aedadele ja oli algselt vaid kahekorruseline. 1787. aastal lisati täiendav korrus ja 19. sajandi lõpus tehti täiendavaid suuri muudatusi. Häärber oli riigi kauneim. 1961. aastal ostis häärberi endale perekond Slazenger Estate'i.

Aia ümber on suured muruväljakud seltskonnamängudeks ning pidude korraldamiseks. Muruväljakute vahel asub Inglise aed. Powerscourte territooriumil asub ka lemmikloomade kalmistu, kuhu on maetud nii koerad kui ka lehmad.

Glendalough

Iirimaa koosneb imekaunistest „pärlitest“ ja meie reisi lõpuossa jäi üks „kroonijuveelidest“ - Glendalough. Wicklow mäestik on väikesest jõest tekkinud siniste järvesilmadega org, mis on pika ajalooga vaatamisväärsus, mille kogu ilu varjutas veidi hilislõuna pilvine taevas. Oru esmaasukaks peetakse munk Kevinit. Hilisemalt on samas paigas olnud klooster, keldi kirik ning ka piiskopi residents. Eelmainitud ehitiste varemed on säilinud tuvastataval kujul. Lisaks on hoonete läheduses surnuaed, kus on näha väga erinevas vanuses hauatähiseid. Kõige silmatorkavam rajatis kiriku varemete läheduses on massiivne kivist torn. Selliseid olevat Iirimaa ca 70 tk. On selgusetu, mis otstarvet tornid tegelikult täitsid. Algul arvati, et sellised tornid rajati külaelanike kaitseks vaenlaste rüüsteretkede vastu. Hilisemalt pole aga leitud ajalooürikutest vähimatki kinnitust sellele teooriale ega ka mingeid viiteid muudele otstarvetele. Nii, et Iirimaa müstikast puudust ei tunta!

Org leiab laialdast kasutamist aktiivse puhkamise kohana looduses. Ümber järvede kulgevad mitmesajameetristel mäenõlvadel hästi korrastatud matkarajad, kust on võimalik eemalduda täiesti metsikusse loodusesse, et mõtiskleda näiteks munk Keviniseisukohtade üle. Ülevaates on kasutatud giid Heigo poolt esitatud andmeid ja on huvitav teada, et kohalikul viskitootjal on tootmises ka Glendalough'i nimeline viski.

Ja ongi aeg tagasi pöörduda Dublinisse, teha viimased sisseostud ja kohver pakkida ning jalutada viimasele õhtusöögile Iirimaal.

Iidsetel aegadel oli Iirimaal toiduks kaer, oder, porgand, peet, kaalikas ja seller. Magustoitude ja suupistete valmistamiseks kasutati pähkleid, marju ja kõiki ürte, mida maa oma inimestele heldelt kinkis. Laua muutis kahtlemata toitvaks leib, millesse suhtuti eriliselt. Iiri leiba valmistatakse peamiselt erinevate juuretistega, mida selles riigis peetakse paremaks kui pärmil. Ja jahu Iirimaal on spetsiifiline - pehme ja kleepuv. Leivale lisatakse sageli erinevat tüüpi jahusid,

kaerahelbeid, otra ja ka kartulit. Valmis leivast valmistatakse kuulus Iiri magustoit Goody - leivaviilud keedetakse piimas koos suhkruga ja vürtsidega. Iirimaal ei olnud liha vaestele alati kättesaadav - nende laual olid ainult rupskid, veri ja aeg-ajalt linnuliha ning sagedamini püütud ulukid. Tänapäeval pole Iirimaal lihast puudust ja isegi vastupidi, liigne punase liha tarbimine on muutunud riikliku tähtsusega küsimuseks. Iirlastel on tänapäeval väga rikkalik ja kaloririkas

hommikusöök: pudingid, rasvased röstsaiaid, peekon, munapuder, seened, oad, kartulileib. Kõik see mõjutab muidugi rahva tervist. Kontoris on kõige tavalisem lõunasöök kartul. Näiteks keedetud, praetud ja küpsetatud kartulid ühes taldrikus. Või kala ja laastud - praetud kala ja friikartulid. Iirimaa kuulsaim roog hautis on samuti valmistatud kartuliga, sageli valmistatakse see lambalihaga. Hautise retsept varieerub vastavalt valmistava perenaise maitsele ja sageli sisaldab see lisaks lihale, köögiviljadele ka külmpapis olevate konserveid jääke.

8. Päev

Varajane äratus hotellis ning selgus, et mõnes hotelli sopis lift nii vara ei töötanud ning tuli neljandalt korrusele koos kohvritega mööda käänulisi treppe alla kuidagi saada nii mitmelgi, et võtta kaasa pakitud hommikusöök ja sõita lennujaama. Ning hüüda enne lennukipardale astumist koos: "Go raibh maith agat Éire, bhí tú iontach!"

Riias oli meil aega järgmise lennuni ning tegime kokkuvõtte, mida me Iirimaalt nähtust-kuuldust kõrva taha panime.

- Õppereisi motoks sai kohalik vanasõna: „Me oleme tugevad ainult siis, kui teeme koostööd“.
- Peaksime rohkem mõtlema, kuidas saaks kasumlikumalt panna teenima meie looduslikult kaunid ja eraldatud paigad või luua oma loomade-lindude näitamise farme broneeringuga (pilet + kohvi-tee ja koogikese ostmisega)
- Meie piirkonnas saaksime ära kasutada Victorian Walled aedade kujundamise ja hooldamise näiteid ja ideid.
- Iiri kohvi degusteerides ning kuulates džinni maitsestamise nüanssidest, sain idee valmivas kohvipakendite muuseumis välja töötada oma kohalik maitsekohv.
- Iirimaal on nii mõndagi mida eestlastel õppida. Seda enam, et meil on paljuski olnud ühine ajalugu. Mõlemal riigil on olnud mitmesaja aastane orjapõli ning võitlus iseseisvuse eest võõra võimu vastu. Mõlemad riigid on kaotanud oma eliidi teistele rahvastele ja ettevõtlikumad inimesed on vaesuse ning nälja eest rännanud teistesse riikidesse. Samuti tekkisid mõlemad riigid pärast I maailmasõda.

Iirimaa majanduslik areng pärast liitumist Euroopa Liiduga on tähelepanuväärne. Iirimaa majanduse arengu võtmemootoriks on investeringud haridusse. See tarkus on andnud neile oskused igast asjast raha teha. Seda oli hästi näha külastatavatel objektidel. Alkoholi tehaste ekskursioonid külalistele toovad märkimisväärseid kasumeid lisaks alkoholi tootmisele. Siin on õppimise koht meie tootjatele.

Samuti põllumajanduses. Lamba- ja hobuse kasvatustes korraldatavad ekskursioonid toovad farmeritele olulist sissetulekut. Eestis on selliseid võimalusi loodud väga vähe. Seetõttu jäävad meie farmerid ilma olulisest lisatulu teenimise võimalustest. Samuti on meie noortel vähene huvi talupidamise vastu, mida kindlasti farmi ja maaelu näitavad külastused tõstaksid.

Eesti ja Iirimaa ühine ajalooline taju aitab kaasa üksteiselt õppimisele, kogemuste vahetamisele ja usaldusele. Seega soovitan kõigil kellel vähegi võimalik käia Irimaal õppimas, vaatamas ja kogemas.

- Kindlasti pööran suuremat tähelepanu turismi edendamisele Vinni vallas sest nagu reisil õppisin- turism toob raha koju.
- Tahaksin veel lisada niipalju, et Iirlased on väga hästi suutnud oma vaatamisväärsused turistidele maha müüa. Vaadates millised rahvamassid olid meie poolt külastatud kohtades, näitab seda et väga kõva turundus on tehtud. Vaatamisväärsuste juurde tehtud korralikud keskused. See on asi kust Eestil oleks palju õppida (meil ilusaid ja ainulaadseid kohti väga palju) Reis oli huvitav ja hariv.
- Reis tekitas minus järgmisi mõtteid: Tundus, et Irimaal on väga ühtne erinevate turistidele suunatud meenete süsteem. Eesti mastaabis oleks seda raske tahta (individualistid, nagu me oleme), aga maakonnas võiks olla küll keegi abiks, kes seda koordineeriks ning aitaks erinevaid meeneid välja mõelda. Veel oli Iirimaa väga nutikaid nn "turistilõkse". Meil on ka palju ilusat loodust ning põnevaid kohti, mida natuke väärindades peaks olema võimalik luua meie oma "lõksud" ning turistide raha siia meelitada. Isiklikult sain inspiratsiooni, et vaja oleks seltsil koostöös vallaga välja mõelda just meile iseloomulikke, põneva looga ning praktilisi meeneid. Ja kindlasti ei tohiks need olla nii kunstipärased, et ainult kunstnik aru saab (kui temagi), mis ja miks need on....

Samas tundus mulle, et kergliiklusteedega meil olukord parem, Irimaal nägin neid väga vähe.

- Pöörata rohkem tähelepanu vaatamisväärsustele, kultuuripärandi säilitamisele ja oskuslikule eksponeerimisele. Kuna oleme turisminduses Lääne – Virumaal nirumas seisus kui naabrid Ida – Virumaa (nende viimaste aastate areng on olnud kiire), siis selline õppereis ideede korjeks oli väga vajalik.
 - Mind köitsid enim külastatud erinevad aiad. Sain palju teadmisi aedade kujunduse, hoolduse ja väljanägemise kohta. Saan neid teadmisi kasutada oma talu pargi kujundamisel, hooldamisel ja tulevikku planeerides.
- Samuti huvitas mind džinnitehases džinni tegemise tehnoloogia. Sain teada, mis ainetega mõjutatakse näiteks džinni magusust, hapusust jne. maitseid. Tahan ka oma talus toodetavate pihlakatoodete peal neid katsetada.

- Sellised õppereisid on väga vajalikud, et saada uusi ideid, mõtteid mida saame paremini teha, aga ka tõdeda, mis meil siin Eestis või oma kodukohas tegelikult on väga hästi võrreldes külastatava riigiga. Oma silm on kuningas!

Õppereisi muljed panid kokku saadetud aruannete põhjal Liivi ja Elsa.